УДК 631.16

*І. М. Клімович,
старший викладач кафедри обліку та інформаційних технологій в бізнесі,
Харківський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету
К. А. Татієвська,
магістр, Харківський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СУТНОСТІ ТА ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

*I. M. Klimovych
Senior Lecturer of the Department of Accounting and Information Technologies in Business,
Kharkiv Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics
K. A. Tatiievaska
master's degree, Kharkiv Institute of Trade and Economics of
Kyiv National University of Trade and Economics*

SOME ISSUES OF THE ESSENCE AND ASSESSMENT OF THE FINANCIAL STATE OF THE ENTERPRISE

Розкрито концептуальні засади об'єктивної оцінки фінансового стану підприємств, обґрунтовано фінансовий механізм платоспроможності та фінансової стійкості підприємств. Здійснено аналіз понять фінансового стану підприємства та його оцінки. Оцінка фінансового стану підприємства є важливою частиною, а за сутністю – основою прийняття управлінських рішень на мікроекономічному рівні, тобто на рівні суб'єктів господарювання. Запропоновано що фінансовий стан підприємства – це реальна (на фіксований момент часу) і потенційна фінансова спроможність підприємства забезпечити певний рівень фінансування поточної діяльності, саморозвитку та погашення зобов'язань перед підприємствами та державою. Удосконалення фінансового стану підприємства можливе за рахунок збільшення вхідних та зменшення вихідних грошових потоків. Підвищення розмірів вхідних грошових потоків можливе за рахунок: збільшення виручки від реалізації; рефінансування дебіторської заборгованості.

The conceptual foundations of objective estimation of the financial state of the enterprises are revealed, the financial mechanism of solvency and financial stability of the enterprises is grounded. The analysis of the financial condition of the enterprise and its estimation is carried out. An assessment of the financial condition of an enterprise is an important part, but in essence - the basis for making managerial decisions at the microeconomic level, that is, at the level of economic entities. It is suggested that the financial condition of the enterprise is real (at a fixed time) and the potential financial ability of the enterprise to provide a certain level of financing of current activity, self-development and repayment of obligations to enterprises and the state. The search of reserves that can be used to improve the financial position of the enterprise is carried out by a thorough assessment of all components of its activities.

Particular attention was paid to the study of the influence of factors on the formation of profits on the financial result of the enterprise in the context of statistical analysis, modeling the conditions for maximizing profits, the use of profit as a criterion for assessing the financial situation of the Ukrainian economy.

Improvement of the financial position of the enterprise is possible due to increased revenues and a decrease in cash outflows. An increase in the size of incoming cash flows is possible at the expense of: increase in sales revenue; definition of refinancing.

The financial condition of the enterprise is determined by a set of indicators that reflect the presence, allocation and use of enterprise resources, its real and potential financial opportunities.

Ключові слова: фінансовий стан; оцінка; платоспроможність; фінансова стійкість; фінансова стабільність; ліквідність.

Keywords: financial state; estimation; solvency; financial viability; financial stability; liquidity.

Постановка проблеми. Визначення та оцінка фінансово-економічного стану підприємства є досить актуальною для будь-якого суб'єкта господарської діяльності в Україні. В сучасних умовах зростає самостійність підприємств, їх економічна і правова відповідальність. Процеси ринкових перетворень привернули істотну увагу до дослідження теоретичних та практичних проблем подальшого розвитку та підвищення ефективності функціонування підприємств як державного, так і приватного сектора економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна увага до аналізу фінансового стану підприємства та його оцінки приділяється тому, що, з одного боку, він є результатом діяльності підприємства, свідчить про досягнення, а з другого – виявляє передумови розвитку підприємства. У працях зарубіжних та вітчизняних економістів, таких як Г.П. Герасименко, М. Я. Коробов, А. М. Поддєрьогіна, А. Д. Шеремет та інших досліджено широке коло питань, пов'язаних з аналізом фінансового стану підприємств, його оцінкою та управлінням. Водночас маємо великі розбіжності у трактуванні науковцями й практиками поняття «фінансовий стан підприємства», складу показників, що його визначають, та їхніх критеріальних значень.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Останнім часом інтерес вітчизняних учених до оцінки фінансово-економічного стану підприємства відновився. Особлива увага приділялася питанням вивчення впливу чинників формування прибутку на фінансовий результат діяльності підприємства в розрізі статистичного аналізу, моделюванню умов максимізації прибутку, використанню прибутку як критерію оцінки фінансового стану української економіки. Тому методи оцінки фінансово-економічного стану підприємства потребує подальшого дослідження.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження питань аналізу сучасних методів оцінювання фінансово-економічного стану підприємства, їх теоретичних та практичних аспектів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз фінансово-економічного стану є важливим складником ефективного управління формуванням, розміщенням і використанням ресурсів підприємства. Фінансовий стан визначається величиною, складом і структурою активів, власного капіталу і зобов'язань, певні співвідношення яких зумовлюють фінансову стійкість, ліквідність та платоспроможність суб'єктів господарювання.

Важливу роль у забезпеченні ефективних форм господарювання на вітчизняних підприємствах відіграє аналіз фінансово-економічного стану підприємств, який відповідає за відбір, оцінку та інтерпретацію фінансових, економічних та інших даних, що впливають на процес прийняття інвестиційних та фінансових рішень.

Сучасний розвиток економіки зумовлює проведення підприємствами збалансованої економічної політики з підтримки та зміцнення фінансового стану, платоспроможності та фінансової стійкості. Розширення прав підприємств у галузі фінансово-економічної діяльності значно зростає роль своєчасного та якісного аналізу фінансового стану підприємств, оцінки їхньої ліквідності, платоспроможності і фінансової стійкості та пошуку шляхів підвищення і зміцнення фінансової стабільності.

Особливого значення набуває своєчасна та об'єктивна оцінка фінансового стану підприємств за виникнення різноманітних форм власності, оскільки жодний власник не повинен нехтувати потенційними можливостями збільшення прибутку (доходу) фірми, які можна виявити тільки на підставі своєчасного й об'єктивного аналізу фінансового стану підприємств. Тільки такий аналіз дає можливість реально оцінити стан справ на підприємстві, досліджувати структуру собівартості не тільки усієї випущеної і реалізованої продукції, але й собівартості окремих її видів, склад комерційних і управлінських витрат, дозволяє з особливою точністю вивчити характер відповідальності посадових осіб за дотриманням бізнес-плану.

Серед фінансових проблем підприємств, мабуть, немає іншої, яка б так часто розглядалася науковцями й практиками, як аналіз та оцінка фінансового стану підприємства.

Проблеми методології, теоретичного та практичного обґрунтування питань, пов'язаних з аналізом та управлінням знайшли відображення у працях багатьох вітчизняних вчених.

Наявність зазначених проблем та потреба вдосконалення методики аналізу фінансового стану підприємства обумовили вибір теми дослідження і доводять її актуальність.

Оцінка фінансового стану підприємства є важливою частиною, а за сутністю – основою прийняття управлінських рішень на мікроекономічному рівні, тобто на рівні суб'єктів господарювання. У процесі діяльності підприємства виникає безперервний кругообіг капіталу, змінюється структура засобів та джерел їх формування, наявність та потреба у фінансових ресурсах і, як наслідок, фінансовий стан підприємства, зовнішнім виявом якого є платоспроможність. Поряд із зовнішньою стороною фінансового стану підприємства існує внутрішня – це фінансова стійкість, яка відображає рівновагу грошових і товарних потоків, доходів і витрат, засобів та джерел формування.

Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності. Тому головним завданням оцінки фінансового стану підприємства є своєчасно виявити й усунути недоліки у фінансовій діяльності, знайти управлінські рішення для поліпшення фінансового стану підприємства та уникнути його банкрутства. Для покращення фінансового стану необхідна мобілізація внутрішніх резервів підприємства – явних та прихованих.

Пошук резервів, які можуть бути використані для покращення фінансового стану підприємства, проводиться шляхом ґрунтовної оцінки всіх складових його діяльності.

Удосконалення фінансового стану підприємства можливе за рахунок збільшення вхідних та зменшення вихідних грошових потоків. Підвищення розмірів вхідних грошових потоків можливе за рахунок: збільшення виручки від реалізації; продажу частини основних засобів; рефінансування дебіторської заборгованості.

Оцінку фінансового стану підприємств здійснюють за низкою методик, які розроблені міністерствами, НБУ та комерційними банками. Досліджені методики, положення та розробки науковців надають змогу дійти висновку про розмаїття та неузгодженість трактування поняття «фінансовий стан підприємства», що буде доведено далі.

В Методиці інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій [1, п. 15], поняття визначено наступним чином: «Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємств, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, які відображають наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів».

Щодо визначення цього поняття науковцями, то переважна більшість із них повторюють трактування сутності «фінансового стану підприємства» за Методикою інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій. Вони визначають це поняття як комплексне, що характеризується системою показників, які відображають наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів підприємства. Для узагальнення різних визначень, зроблених вченими – економістами щодо розуміння ними сутності поняття «фінансовий стан підприємства», розглянемо їхню еволюцію.

Так, Е. А. Маркар'ян та Г. П. Герасименко визначають це поняття так: «Фінансовий стан підприємства – це сукупність показників, які відображають його спроможність погасити свої боргові зобов'язання». Таке визначення не розкриває економічну сутність цього поняття, а вказує лише на одну з його характеристик – відповідний рівень показника ліквідності.

Досить звужене визначення поняття «фінансовий стан підприємства» у А. І. Ковальова і В.П. Привалова. Вони розуміють фінансовий стан підприємства як сукупність показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів. Слід зауважити, що фінансовий стан підприємства – це не сукупність показників, за їх допомогою він лише кількісно вимірюється [2, с. 62].

У підручнику «Фінансовий менеджмент» за редакцією професора А. М. Поддєрьогіна наведено таке визначення: «Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємств, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність розміщення і використання фінансових ресурсів» [4, с. 261]. Це визначення є повтором зробленого раніше в Методиці інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій ще в 1998 році.

Порівняно з таким визначенням більш обґрунтованим, з нашої точки зору, є трактування сутності поняття «фінансовий стан підприємства» серед вказаних вище авторів у тих, що підкреслюють відображення ним якісної сторони виробничої і фінансової діяльності, хоча й деякими редакційними відмінностями. Серед них можна виділити тлумачення М. Я. Дем'яненка, В. В. Осмоловського, М. Ф. Коробова та інших. Зокрема найповніше визначення поняття «фінансовий стан підприємства» наведено у фінансовому словнику – довіднику за редакцією М. Я. Дем'яненка, де серед його характеристик на перший план виступає якісна сторона діяльності підприємства. «Фінансовий стан – це комплексне поняття, що відображає якісну сторону його виробничої та фінансової діяльності та є результатом усіх елементів зовнішніх і внутрішніх фінансових відносин підприємства. Він характеризується системою показників, які відображають стан капіталу в процесі його кругообігу, здатність розраховуватися за своїми зобов'язаннями і забезпечувати ефективне фінансування своєї виробничої діяльності на певний момент часу».

Досить повним є визначення сутності поняття «фінансовий стан підприємства» у М. Я. Коробова. Він стверджує, що «фінансовий стан підприємства – це складна, інтегрована за багатьма показниками характеристика якості його діяльності. Фінансовий стан підприємства можна визначити як міру забезпеченості

підприємства необхідними фінансовими ресурсами і ступінь раціональності їх розміщення для здійснення ефективної господарської діяльності та своєчасних грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями» [3, с. 24].

Доволі вагомим є визначення «фінансового стану підприємства», наведене авторами за редакцією М. Г. Чумаченка. За їхнім визначенням, фінансовий стан підприємства - це показник його фінансової конкурентоспроможності, тобто кредитоспроможності, платоспроможності, виконання зобов'язань перед державою та іншими підприємствами [5, с. 51].

Сутності поняття «фінансовий стан підприємства» його автор Г. В. Савицька визначає таким чином: «фінансовий стан підприємства – це економічна категорія, яка відображає стан капіталу в процесі його кругообігу та спроможність суб'єкта до саморозвитку на фіксований момент часу» [4, с. 79]. Особливість такого визначення полягає в тому, що автор уперше визнає фінансовий стан економічною категорією і підкреслює, що ця категорія відображає стан капіталу у процесі його кругообігу та спроможність підприємства до саморозвитку саме на фіксований момент часу.

На думку А. Д. Шеремета «фінансовий стан підприємства» виражається у співвідношенні структур його активів та пасивів, тобто засобів підприємства і їхніх джерел. Справді, це так. Однак з цього визначення не видно про що можуть свідчити такі співвідношення, а оскільки вони будуть різними навіть в аналогічних підприємств, то доцільно було б на цьому акцентувати увагу [6, с. 26].

У спеціальній літературі знаходимо і зовсім спрощене трактування поняття «фінансовий стан підприємства». Так, В. І. Івашенко, М. А. Болюх наводять таке визначення: «фінансовий стан підприємства – це результат фінансової діяльності. Він характеризується розмірами коштів підприємств, їх розміщенням та джерелами надходження» [3, с. 45]. Але з цього визначення не зрозуміло, чому фінансовий стан підприємства є результатом лише його фінансової діяльності, чому він не є результатом також операційної та інвестиційної діяльності, і зовсім випускається з поля зору якісні характеристики такого поняття.

Підсумовуючи можна зазначити, що фінансовий стан підприємства – це реальна (на фіксований момент часу) і потенційна фінансова спроможність підприємства забезпечити певний рівень фінансування поточної діяльності, саморозвитку та погашення зобов'язань перед підприємствами та державою. Кількісно він вимірюється системою показників, на підставі яких здійснюється його оцінка.

З огляду на поставлену мету, з якою проводять оцінку фінансового стану, окремі автори пропонують визначити його коротко - та довгостроковий період. Так пропонують оцінювати фінансовий стан підприємств з точки зору короткострокової та довгострокової перспектив. У першому випадку критеріями оцінки фінансового стану виступає ліквідність та платоспроможність підприємства, тобто спроможність його вчасно й у повному обсязі розрахуватися за короткостроковими зобов'язаннями [2, с. 25].

З позиції довгострокової перспективи «фінансовий стан підприємства» характеризується структурою джерел коштів, ступенем залежності підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів. Автори підкреслюють, що не існує будь – яких нормативів співвідношення власного і залученого капіталу, але поширеною є думка, що частка власного капіталу має бути досить великою (не менше 60 %).

Фінансовий стан – це важлива характеристика економічної діяльності підприємства у зовнішньому середовищі. Він значною мірою визначає конкурентоспроможність підприємства, його потенціал у діловій співпраці, оцінює, якою мірою гарантовані економічні інтереси самого підприємства і його партнерів з фінансових та інших відносин. Цілі, з якими здійснюють аналіз та оцінку фінансового стану підприємства, будуть різними у нього та кредиторів й інвесторів.

Якщо підприємство, як правило, здійснює оцінку свого фінансового стану з метою виявлення резервів підвищення ліквідності, платоспроможності та прибутковості, розробки прогнозів фінансового стану на перспективу чи його оздоровлення, то кредитори й інвестори оцінюють фінансовий стан з метою мінімізації своїх ризиків.

Важливою характеристикою фінансового стану підприємства є оцінка його платоспроможності, під якою прийнято розуміти спроможність підприємства розрахуватися за своїми зобов'язаннями. Платоспроможним є таке підприємство, у якого активи перевищують зовнішні зобов'язання. Спроможність підприємства платити за своїми короткостроковими зобов'язаннями називають ліквідністю. Підприємство вважається ліквідним, якщо воно в спроможності виконати свої короткострокові зобов'язання за умови реалізації поточних активів.

Фінансовий стан підприємства визначають сукупністю показників, що відображають наявність, розміщення й використання ресурсів підприємства, його реальні і потенційні фінансові можливості.

Основними завданнями аналізу фінансового стану є:

- а) дослідження ефективності використання майна (капіталу) підприємства, забезпечення підприємства власними оборотними коштами;
- б) дослідження рентабельності та фінансової стійкості підприємства;
- в) об'єктивна оцінка динаміки та стану ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства;
- г) оцінка становища суб'єкта господарювання на фінансовому ринку та кількісна оцінка його конкурентоспроможності;
- д) визначення ефективності використання фінансових ресурсів.

Аналіз фінансового стану – це частина загального аналізу господарської діяльності підприємства, який складається з двох взаємозв'язаних розділів: фінансового та управлінського аналізу.

Основним змістом зовнішнього фінансового аналізу, який здійснюється партнерами підприємства, контролюючими органами на основі даних публічної фінансової звітності, є:

- аналіз абсолютних показників прибутку;
- аналіз показників рентабельності;
- аналіз фінансового стану, фінансової стійкості, стабільності підприємства, його платоспроможності та ліквідності балансу;
- аналіз ефективності використання залученого капіталу;
- економічна діагностика фінансового стану підприємства.

На відміну від внутрішнього, відповідні складові зовнішнього аналізу більш формалізовані та менш деталізовані. Різниця у змісті зовнішнього і внутрішнього аналізу пов'язана з різницею інформаційного забезпечення і завдань, що їх вирішують обидва ці види аналізу.

Основним змістом внутрішнього (традиційного) аналізу фінансового стану підприємства є:

- аналіз майна (капіталу) підприємства;
- аналіз фінансової стійкості та стабільності підприємства;
- оцінка ділової активності підприємства;
- аналіз кредитоспроможності підприємства;
- оцінка використання майна та вкладеного капіталу;
- аналіз власних фінансових ресурсів;
- аналіз ліквідності та платоспроможності підприємства.

Цей аналіз здійснюється аналітиками підприємства і ґрунтується на широкій інформаційній базі, включаючи й оперативні дані [5, с. 46].

Можна зазначити, що підприємства оцінюють свій фінансовий стан з метою покращення діяльності підприємства, кредитори та інвестори аналізують фінансовий стан підприємств, щоб мінімізувати свої ризики за позиками та внесками. Оцінка фінансового стану є необхідною для розробки планів і прогнозування фінансового оздоровлення.

Існує два основних шляхи оптимізації фінансового стану - оптимізація результатів діяльності (підприємство повинне більше заробляти прибутки) і раціональне розпорядження результатами діяльності. Однак два зазначених шляхи - «заробляти» і «розпоряджатися заробленим» - не рівнозначні.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз дає можливість зробити наступні висновки:

При здійсненні стратегічного управління підприємствами для мінімізації економічних ризиків та прийняття доцільних управлінських рішень варто проводити всебічний аналіз фінансово-економічного стану підприємства, який може базуватися, як на традиційних, так і на сучасних підходах.

Здійснення фінансово-економічної діагностики підприємств допоможе віднайти проблеми підприємства та розробити комплекс дій по його «лікуванню» та успішного функціонування.

Література.

1. Про затвердження Методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій: Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 23.02.1998 р. № 22 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
2. Гриньова В. М. Фінанси підприємств: навчальний посібник / В. М. Гриньова, В. О. Коюда. – Х.: Видавничий Дім „ІНЖЕК”, 2004. – 432 с.
3. Коробов М. Я. Фінансово – економічний аналіз діяльності підприємств / М. Я. Коробов. – К.: Знання, 2012. – 294 с.
4. Фінансовий менеджмент: підручник / Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2005. – 536 с.
5. Економічний аналіз: навчальний посібник / Болюх М. А., Бурчевський В. З., Горбаток М. І. та ін.; за ред. М. Г. Чумаченка. – К.: КНЕУ, 2001. – 540 с.
6. Шеремет О. О. Фінансовий аналіз: навчальний посібник / О. О. Шеремет. – К.: Кондор, 2005. – 612 с.

References.

1. Pro zatverdzhennya Metodiki integral'noï otsínki investitsiynoï privablivosti pídpríemstv i organízatsiý: Nakaz Agentstva z pitan' zapobígannya bankrutstvu pídpríemstv ta organízatsiý № 22 (23.02.1998) [Yelektronniy resurs], Verkhovna Rada Ukraini, Ofitsiyniy web-site, <http://zakon.rada.gov.ua/>.
2. Grin'ova V. M. and Koyuda V. O. (2004), Fínansi pídpríemstv [Business Finance], Vidavnichiy Díim "ÍNZHEK", Kharkiv, Ukraine.
3. Korobov M. YA. (2012) Finansovo – ekonomichnyy analiz diyal'nosti pidpryyemstv [Financial and economic analysis of enterprises activity] Znannia, Kyiv, Ukraine.
4. Poddyer'ohin A. M. (2005) Finansovyy menedzhment [Financial management], KNEU, Kyiv, Ukraine.
5. Bolyukh M. A., Burchyevs'ky V. Z., Horbatok M. I (2001) Ekonomichnyy analiz [Economic analysis], KNEU, Kyiv, Ukraine.
6. Sheremet O. O. (2005) Finansovyy analiz [Financial analysis], Kondor–Vydavnytstvo, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2018 р.